

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та реставрації
творів мистецтва

Дипломна робота

магістра

з теми: **«ВИДАЛЕННЯ БАГАТОШАРОВИХ ЗАПИСІВ З ПАМ'ЯТОК
ДЕРЕВ'ЯНОГО РІЗЬБЛЕННЯ (НА ПРИКЛАДІ ЦАРСЬКИХ ВОРИТ З
ФОНДІВ КПДІМЗ)»**

Виконала:

студентка II курсу, РТМ1-М18 групи
Спеціальності 023 Образотворче
мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація

Римар Ірини Олександрівни

Керівник: **Віштакенко В.А.**,
кандидат мистецтвознавства,
старший викладач кафедри
образотворчого і декоративно-
прикладного мистецтва
та реставрації творів мистецтва

Рецензент: **Урсу Н.О.** доктор
мистецтвознавства; зав. кафедри.

Кам'янець-Подільський – 2019 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	6
1.1. Пам'ятки дерев'яного різьблення у мистецтвознавчих дослідженнях.....	6
1.2. Реставрація дерев'яного різьблення у науковій літературі.....	12
РОЗДІЛ 2. ДЕРЕВ'ЯНЕ РІЗЬБЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКОМУ ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ	17
2.1. Генеза дерев'яного різьблення в українському арт-просторі.....	17
2.2. Типологія пам'яток дерев'яного різьблення.....	22
2.3. Царські ворота як пам'ятка дерев'яного різьблення.....	30
РОЗДІЛ 3. ВИДАЛЕННЯ БАГАТОШАРОВИХ ЗАПИСІВ З ПАМ'ЯТОК ДЕРЕВ'ЯНОГО РІЗЬБЛЕННЯ ЯК ПРОЦЕС РЕСТАВРАЦІЇ	42
3.1. Технологія видалення багатошарових записів з пам'яток дерев'яного різьблення.....	42
3.2. Особливості процесу видалення багатошарових записів з Царських воріт з фондів КПДІМЗ.....	51
РОЗДІЛ 4. РЕСТАВРАЦІЙНИЙ ПАСПОРТ	55
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	57
ДОДАТКИ	62

ВСТУП

Актуальність теми дослідження: Одним із видів декоративно-прикладного мистецтва є художня обробка деревини. Вона розвивалася в єдиному руслі світового мистецького процесу під впливом таких чинників, як особливості народного світобачення, технічного прогресу, стильового впливу мистецтв давньої Руси-України, візантійського та західно-європейського.

Мистецтво художньої обробки деревини — явище унікальне, яке подарувало світу чудові архітектурні пам'ятки, цікаву різьбу та прикрашені нею різні побутові предмети. Майстерно виконана різьба надає виробу певної індивідуальності.

Іконостас одне з тих явищ, які визначають українську художню культуру у широкому сенсі. Еволюція його конструктивних форм, іконографії та стилістики образного ряду відображають не тільки критерії мистецького пошуку на певному історико-культурному етапі, але й віддзеркалюють обставини політичного, соціального, релігійного характеру, що формували духовну атмосферу доби. Дослідження українського іконостасу — тема, до якої зверталось не одне покоління вчених-мистецтвознавців, актуальна вона і в сучасному сакральному мистецтві.

Характер декорування й багатство різьблених орнаментів, оздоба царських воріт, що призвело до розквіту різьби, про нові засади еволюції цього виду мистецтва як у способах конструкції, так і в методах різьблення, особливостях прикрашення, у майстерності та багатстві пластики.

Таким чином, відтворення іконостасу є актуальним вирішенням цієї проблеми та вкрай необхідним для нашого суспільства.

Мета дослідження — дослідити та проаналізувати реставрацію пам'яток дерев'яного різьблення, зокрема видалення багатошарових записів (на прикладі царських воріт з фондів Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника).

Завдання дослідження:

- 1) Проаналізувати особливості пам'ятки дерев'яного різьблення у мистецтвознавчих дослідженнях;
- 2) Розглянути реставрацію дерев'яного різьблення у науковій літературі;
- 3) Причини виникнення видалення багатошарових записів на дерев'яній основі;
- 4) Дослідити генезу дерев'яного різьблення в українському арт-просторі;
- 5) Охарактеризувати типологію пам'яток дерев'яного різьблення;
- 6) Проаналізувати Царські ворота, як пам'ятку дерев'яного різьблення;
- 7) Визначити технологію видалення багатошарових записів з пам'яток дерев'яного різьблення;
- 8) Особливості процесу видалення багатошарових записів з Царських воріт з фондів КПДІМЗ.

Об'єкт дослідження – реставрація пам'яток дерев'яного різьблення.

Предмет дослідження – особливості процесу видалення багатошарових записів з пам'яток дерев'яного різьблення.

Хронологічні межі дослідження – XII-XXI ст.

Територіальні межі дослідження охоплюють території України, Західної та Східної Європи.

Методи дослідження: Використовуються загальнонаукові та спеціальні методи наукових досліджень. До загальнонаукових методів належать: фактологічний, представлений виявленням і вивченням візуального матеріалу; аналітичний, представлений аналізом літературних джерел; метод порівняльного аналізу. До спеціальних методів належать статичний метод та робота з першоджерелами.

Наукова новизна дослідження: полягає в практичному дослідженні технологічного процесу видалення багатошарових записів з пам'яток дерев'яного різьблення на прикладі царських воріт з фондів КПДІМЗ.

Практичне значення роботи. Результати дослідження можуть бути використані:

1. Для поглибленого вивчення реставраційної справи.
2. Для реставраційних робіт по видаленню багат шарових записів з пам'яток дерев'яного різблення
3. Для подальшого дослідження цієї теми та суміжних з нею тем.
4. У пам'яткоохоронній справі з метою збереження автентичного твору мистецтва, зокрема пам'яток дерев'яного різблення.

Структура і обсяг роботи. Текстова частина магістерської роботи складається зі вступу, 4-х розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи – 56 сторінок, список використаних джерел налічує 52 позицій.

Практична частина представлена реставрацією Царських воріт з фондів Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника та копією картини Джемелле де Рібера «Святий Варфоломій».

Отже, пам'ятки дерев'яного різьблення у мистецтвознавчих дослідженнях в історичних джерелах на даний час збагатились, що дають можливість дізнатись більш розширено про культурні цінності з дерев'яного різьблення.

Також в реставрації дерев'яного різьблення велика кількість практичних заходів та різнопланових наукових досліджень. Виконуються технічні і наукові організації, дослідження.

В сучасному українському арт-просторі настільки розширено, збагачено різними стилями світу в різьблені, але завжди зберігаються традиції, технічне виконання, яке дає змогу пізнавати культуру.

Визначні пам'ятки повинні зберігатися в музейних умовах під постійним наглядом науковців і реставраторів. Як показав час, об'єднання зусиль різноманітних наукових і громадських закладів, окремих ентузіастів-краєзнавців у справі дослідження, збереження та відродження культурної спадщини стали суттєвою допомогою у розбудові державної політики у сфері культури. Звернення до історичних коренів свого народу, відновлення призабутих його вікових традицій і духовних цінностей сприяють відродженню суспільної свідомості, зумовлюють прагнення зберегти для майбутніх поколінь в автентичному вигляді найвиразніші сторінки своєї багатовікової історії. Висвітлення та оцінка сучасної ситуації у справі збереження, реставрації та відродження пам'яток культури свідчить про значні досягнення українських науковців і реставраторів.

Щодо реставрації Царських воріт, що під наглядом кваліфікованих спеціалістів провелося дослідження, описано загальний вигляд та виконано усі консерваційні та реставраційні заходи. Особливості в реставраційній роботі — були записи на авторському живописі «Архангела Гврийла» і двох євангелістів Матвія і Іоана. Ураження основи-дошки у нижній частині Царських воріт жуком-точильником та у верхній розходження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Г. Филимонов. Церковь Св. Николая на Липне близ Новгорода. Вопрос о первоначальной форме иконостаса в русских церквах. Москва. 1859. С. 61.
2. Титов, А. А. Ярославский уезд. Историко-археологическое, этнографическое и статистическое описание с картой Ярославского уезда [Текст] А. А. Титов. — М., 1883.
3. Таранушенко С. А. Український іконостас Стефан Андрійович Таранушенко Записки НТШ. Праці секції мистецтвознавства. — Львів, 1994. — Т. 227 (ССХХVII). — С. 141-164.16.
4. Олійник Н. «Різблені царські врата XVII-XX ст.» С. 24-39.
5. Станкевич М. Є. До типології хреста Родовід. — 1994. — № 8. — С.58—65; Його ж. Дохристиянська генеза дерев'яних сакральних пам'яток XVII-XIX ст. Альманах '94. — Львів: ЛНАМ, 1995. — С.85-88.
6. Логвин Г.Н. Дерев'яна архітектура України Григорій Никонович Логвин «Нариси історії архітектури Української РСР» (дожовтневий період). — К.: Держбудвидав УРСР, 1957. — С. 200-231.
7. Овсійчук В. Українське малярство X-XVIII століть: проблеми кольору Володимир Овсійчук. — Львів: Ін-т народознавства НАН України, 1996. — 479 с.; іл. — ISBN 5-7702-0776-0.
8. Олійник Н. «Різблені царські врата XVII-XX ст.» С. 24-39.
9. Черченко Ю. [Шептицький Андрей](#) [Енциклопедія історії України](#): у 10 т./ редкол.: [В.А.Смолій](#) (голова) та ін.; [Інститут історії України НАН України](#). — К.: [Наук. думка](#), 2013. — Т. 10: Т — Я. — С. 631. — 784 с.:
10. Скит Манявський і Богородчанський іконостас [автори текстів М. Драган, І. Свенціцький, В. Пещанський]. — Жовква, 1926.
11. Дублінський А. Іов Кондзелевич — український Рафаель Волинська ікона. Питання історії вивчення, дослідження та реставрації. Тези і матеріали наукової конференції, присвяченої 90-річчю П.М. Жолтовського м. Луцьк, 23 листопада-24 листопада 1994 року. — Луцьк, 1994. — С. 74-82.

12. Исследование иконы выполнено сотрудниками отдела темперной живописи ГосНИИР В.В. Барановым и Д.С. Першиным в 2013 году.
13. Царские врата. Ок. 1425 г. Из иконостаса Троицкого собора Троице-Сергиева монастыря. Андрей Рублев
14. Зайцева В.О. Проблеми збереження пам'яток на прикладі іконостаса Церкви Всіх Святих Києво-Печерського історико-культурного заповідника В.О. Зайцева Зберігання історико-культурної спадщини. Наука та практика: Наукові доповіді VII Міжн. наук.-практ. конф., (Київ, 22-24 вересня 2009 року) [відпов. за вип. С.О.Стрельнікова]. – К: ННДРЦУ, 2009. – 352 с.
15. Мирослав Откович. Живопис, Графіка. Каталог виставки.— Львів, 1997.
16. Кубарев А. Нестор первый писатель российской истории, церковной и гражданской.— Рус. историч. сборн., т. IV, кн. 4, 1842.
17. Антонович Д. Українське мистецтво: Конспективний історичний нарис. — Прага–Берлін, 1923.
18. Історія українського мистецтва: у 5 т. Т. 3. Мистецтво другої половини XVI-XVIII століття ред.: Г. Скрипник, Д. Степовик; НАН України, Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М.Т. Рильського. — К., 2011. — 1087 с.
19. Шмагало Р. Т. Мистецька освіта в Україні середини XIX – середини XX ст.: структурування, методологія, художні позиції. – Львів: Українські технології, 2005. – 528 с.
20. Соломченко О. Г. Гуцульське народне мистецтво і його майстри. Серії №1, №16.— Київ, 1959.
21. «Різьбярі Коломийщини» Обл. видав. «Галичина» Каталог виставки. 1992 р.
22. Соломченко О.Г. Гуцульське народне мистецтво і його майстри. Серії №1, №16. — Київ, 1959.

23. Бузан А.Ф. Різьба по дереву в Західних областях України. — Київ, 1960.
24. Культура і побут населення України. — Київ: «Либідь», 1991.
25. Таранущенко С. Український іконостас Записки Наукового Товариства Шевченка. — Т. 227
26. «Теорія та історія світової вітчизняної культури» Курс лекцій — А.К.Бичко, П.І.Гнаменко, А.М.Феоксиков. — К.: Либідь, 1992р.
27. [Українська радянська енциклопедія](#): у 12т. гол. ред. [М.П. Бажан](#); редкол.: [О.К. Антонов](#) та ін. — 2-ге вид. — К.: [Головна редакція УРЕ](#), 1974-1985.
28. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі-ЦДІА України у Львові), ф. 616 (Комітет консерваторів по збереженню пам'яток мистецтва Східної Галичини), оп. 1, спр. 6, арк.151.
29. Гординський С. Українська ікона 12-18 сторіччя. — Філадельфія, 1973. — С. 21 (перевидання німецькою мовою: Мюнхен, 1981).
30. Гелитович М. Українські ікони «Спас у Славі». — Львів: Друкарські куншти, 2005.
31. Бурковська Любов. Ікона св. Миколи середини XVIII ст. з волинських земель. Історія музейництва, пам'яткоохоронної справи, краєзнавства і туризму в Острозі та на Волині.
32. Християнська сакральна традиція: історія і сьогодення — 2013
33. Реферат: «Іконостас: трансформація з передвітарної перегородки до багатоярусної конструкції». С.16.
34. Свенціцький-Святицький І. Ікони Галицької України XV-XVI ст. Львів, 1929
35. Михайлишин О.Л. «Архітектура культових будівель» — Рівне: НУВГП, 2017. — 25с.
36. Александрович В. Іконостас П'ятницької церви у Львові. Львів. Історичні нариси, 1996.

37. С.В. Оляніна ЕВОЛЮЦІЯ ПЛАНУВАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ІКОНОСТАСІВ УКРАЇНСЬКИХ ХРАМІВ XVII-XIX ст. 2006. – С.151-156.
38. Реставрація станкового темперного живопису. Філатов В.В.
39. Александрович В. Іконостас П'ятницької церви у Львові. Львів. Історичні нариси, 1996.
40. М. Драган, Українська декоративна різьба XVI-XVIII ст., Київ, 1970;
41. Зілінко Р. Ряд Неділь П'ятдесятниці із жовківського іконостасу Івана Рутковича. (Матеріали до каталогу творів Івана Рутковича в Національному музеї у Львові) Літопис Національного музею у Львові імені Андрея Шептицького. – Львів, 2006. – № 4 (9);
42. Свенціцька В. Іван Руткович і становлення реалізму в українському малярстві XVII ст. – Київ, 1966;
43. Таранущенко С. Український іконостас Записки Наукового Товариства Шевченка. – Т. 227
44. Томашкевич Г. Н. Нове в реставрації темперного живопису. Запитання консервації витворів изобразительного мистецтва. — М.: Академія мистецтв ССРСР, 1960. — С. 49-64.
45. Капітанчук В.А., Архангельський В.Е. Розчинники для видалення оліфних покриттів і записів, складу лавандового масла. Древньоруське мистецтво: розслідування і реставрація: Зб. наук. тр. ВХНРЦ. — 1985. С. 119-122.
46. Художня обробка дерева Народні художні промисли УРС Довідник. — К.: Наук, думка, 1986. — С. 48-58.
47. Художнє деревообробництво Соціалістичні перетворення культури та побуті західних областей України 1989. — С. 157-166.
48. Центры современных художественных промыслов //Украинск Карпаты: Культура. — К.: Наук, думка, 1989. — С. 184-187.
49. Художня обробка дерева Декоративне мистецтво з практикум« у навчальних майстернях. 1990. Ч. II.

50. О состоянии народных промыслов на Украине Народы искусство и современная культура. Проблемы сохранения и развит традиций: Материалы Всесоюзной с международным участием научи творческой конференции. М., 1991. — С. 299-304.

51. Морфологія художньої обробки дерева Декоративне прикладне мистецтво з практикумом у навчальних майстернях. Ч. ІХ. — К., 1991: С. 18-31.

52. Т. В. Кара — Васильєва Творці дивосвіту.